

مطالعه پارامترهای خون شناسی ماهی شیربت (*Barbus grypus*) پرورشی

غلامحسین خواجه^{۱*}، مهرزاد مصباح^۱، صفورا نیک مهر^۲، مصطفی سبزواری زاده^۳

۱) گروه علوم درمانگاهی دانشکده دامپزشکی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز - ایران.

۲) دانش آموخته دانشکده دامپزشکی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز - ایران.

۳) آزمایشگاه کلینیکال پاتولوژی دانشکده دامپزشکی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز - ایران.

(دریافت مقاله: ۱۸ آبان ۱۳۸۷، پذیرش نهایی: ۲۸ بهمن ۱۳۸۸)

چکیده

پرورش ماهی در تراکم بالا و با حداقل تلفات نیازمند آگاهی از سلامت آن می باشد. پارامترهای خون شاخص نسبتاً مفیدی برای ارزیابی نارسایی های فیزیولوژیکی در پرورش متراکم ماهی می باشد و می تواند اطلاعات مهمی برای تشخیص و پیشگیری از بیماری ها را در اختیار قرار دهد. در این مطالعه تعداد ۶۰ قطعه ماهی شیربت پرورشی بالغ از استخرهای پرورش ماهی شیربت در استان خوزستان صید و پس از خون گیری از طریق ورید ساقه دم (Caudal vein) و تعیین جنسیت مقادیر برخی پارامترهای خون شناسی از جمله شمارش کلی و تفریقی گلبول های سفید، شمارش کلی گلبول های قرمز، هموگلوبین، هماتوکریت و اندیس های گلبولی (MCV، MCH، MCHC) به صورت دستی با روش های متداول آزمایشگاهی مورد اندازه گیری قرار گرفت و میانگین و خطای استاندارد میانگین هر یک از پارامترهای مذکور بر اساس جنس و بدون در نظر گرفتن جنس تعیین گردید. برای مقایسه مقادیر پارامترها در دو جنس نر و ماده از آزمون t-student استفاده شد و ضرایب همبستگی بین پارامترها با استفاده از آزمون فیشر تعیین گردید. در این مطالعه و بدون در نظر گرفتن جنس میانگین پارامترهای خون شناسی ماهی شیربت پرورشی به شرح زیر تعیین گردید: شمارش کلی گلبول های سفید (WBC) برابر $10 \times 10^3 / 57 \pm 12$ سلول در میکرو لیتر (μL)، (گلبول های قرمز RBC) برابر $10 \times 10^6 / 41 \pm 1$ سلول در میکرو لیتر (ml)، هموگلوبین (Hb) برابر $10 / 5 \pm 6$ گرم درصد (g/dl)، هماتوکریت (PCV) برابر $10 / 7 \pm 36$ درصد (درصد)، MCV برابر $100 / 87 \pm 26$ فمتولیتر (fl)، MCH برابر $100 / 88 \pm 45$ پیکوگرم (Pg) و MCHC برابر $100 / 27 \pm 17$ درصد و در شمارش تفریقی گلبول های سفید درصد نوتروفیل ها، لنفوسیت ها، مونوسیت ها و آنوزینوفیل ها به ترتیب، 52 ± 40 ، 22 ± 28 و 15 ± 1 درصد بدست آمد. نتایج آنالیز آماری اختلاف معنی داری را بین جنس نر و ماده نشان نداد ($p > 0.05$). نتایج این مطالعه می تواند برای ارزیابی وضعیت سلامتی این ماهی در ایستگاه های پرورشی به کار گرفته شود.

واژه های کلیدی: ماهی شیربت، پارامترهای خون شناسی، خوزستان، ایران.

اختیار داشتن اطلاعات جامع و کاملی از بیولوژی و فیزیولوژی آنها می باشد. از آن جایی که گزارشی پیرامون پارامترهای خون شناسی ماهی شیربت در ایران در دست نمی باشد هدف مطالعه حاضر تعیین مقادیر برخی پارامترهای خون شناسی ماهی شیربت پرورشی در حالت طبیعی و بررسی اثر برخی پارامترهای بیولوژیکی بر آنها بوده است تا به عنوان مبنا و معیاری در شرایط بیماری مورد استفاده و استناد قرار گیرد.

مواد و روش کار

۱- صید: با مراجعه به مرکز پرورش ماهی شیربت واقع در حومه شهرستان شوشتر تعداد ۶۰ قطعه ماهی شیربت پرورشی بالغ از هر دو جنس نر (۳۶ قطعه) و ماده (۲۴ قطعه) صید و به تانک های آب مخصوص حمل ماهی منتقل و ضمن اکسیژن دهی با استفاده از کیپسول اکسیژن به اکواریوم های مستقر در بخش بهداشت و بیماری های آبزیان دانشکده دامپزشکی اهواز انتقال و به مدت یک هفته نگهداری و سپس اقدام به خون گیری از آنها گردید. نمونه گیری در فصل زمستان (بهمن ماه) صورت

مقدمه

هر چند بکارگیری آزمایشات خون شناسی در تشخیص و درمان بیماری های آبزیان معمول و متداول نمی باشد اما مطالعات صورت گرفته بر روی گونه های مختلف ماهی می تواند این مطلب را مشخص کند که بسیاری از پارامترهای خون شناسی در ماهی نیز همانند پستانداران تحت تأثیر مجموعه ای از عوامل محیطی، بیولوژیکی و عوامل بیماری زا دستخوش تغییر و دگرگونی می گردد (۶، ۷، ۹، ۱۲، ۱۷، ۲۷، ۲۸، ۳۱، ۳۳، ۳۸).

اما مقدم بر مطالعه و بررسی اثر عوامل بیماری زا بر پارامترهای خون شناسی تعیین محدوده طبیعی پارامترهای خونی در گونه های مختلف ماهی و همین طور بررسی اثر عوامل بیولوژیکی و فیزیولوژیکی بر آنها ضرورت دارد. در این میان و در بین گونه های بومی برخی از گونه های جنس باربوس ماهیان از جمله گونه *Barbus grypus* علاوه بر اهمیت زیست محیطی و ذخیره ژنتیکی از نظر اقتصادی نیز حائز اهمیت فراوان می باشد به همین دلیل حفاظت از این ذخایر ارزشمند ژنتیکی مستلزم در

جدول ۱- میانگین و خطای استاندارد میانگین و دامنه تغییرات پارامترهای خون شناسی ماهی شیریت پرورشی (*Barbus grypus*) با و بدون تفکیک جنسیت، ($P < 0.05$) معنی دار تلقی گردیده است. n: تعداد نمونه.

پارامتر	نر (n= ۳۶)		ماده (n= ۲۴)		P- value	کل (n= ۶۰)	
	X±SEM	دامنه تغییرات (با ۹۵٪ اطمینان)	X±SEM	دامنه تغییرات (با ۹۵٪ اطمینان)		X±SEM	دامنه تغییرات (با ۹۵٪ اطمینان)
وزن (gr)	۵۶۳/۲±۱۴/۱	۵۳۴/۶-۵۹۱/۹	۵۲۷/۴±۱۸/۴	۴۸۹/۰-۵۶۵/۷	۰/۰۸۵	۵۴۸/۹±۱۱/۴	۵۲۶/-۵۷۱/۷
طول کل (cm)	۴۲/۴±۰/۳۵	۴۱/۷-۴۳/۱	۴۰/۶±۰/۳۹	۳۹/۸-۴۱/۵	۰/۰۰۵	۴۱/۷±۰/۳	۴۱/۱-۴۲/۳
طول استاندارد (cm)	۳۶/۴±۰/۳۴	۳۵/۷-۳۷/۱	۳۴/۶±۰/۳۵	۳۳/۹-۳۵/۴	۰/۰۰۲	۳۵/۷±۰/۳	۳۵/۲-۳۶/۳
ارتفاع یا عرض بدن (cm)	۶/۸±۰/۰۸	۶/۶-۷/۰	۶/۶±۰/۰۹	۶/۴-۶/۸	۰/۱۴۹	۶/۷±۰/۱	۶/۶-۶/۸
Hb (g/dl)	۶/۶±۰/۰۲	۶/۳-۷/۰	۶/۴±۰/۰۲	۶/۰-۶/۷	۰/۳۵۸	۶/۵±۰/۱	۶/۳-۶/۸
PCV (%)	۳۶/۷±۰/۰۹	۳۴/۹-۳۸/۴	۳۷/۱±۱/۱	۳۴/۸-۳۹/۵	۰/۹۰۶	۳۶/۹±۰/۰۷	۳۵/۵-۳۸/۲
RBC (ml) 10^6	۱/۴۲±۰/۰۵۱	۱/۳۱-۱/۵۲	۱/۳۹±۰/۰۴۲	۱/۳۰-۱/۴۷	۰/۴۹۳	۱/۴۱±۰/۰۳۵	۱/۳۴-۱/۴۸
WBC (ml) 10^3	۱۲/۳±۰/۰۸۱	۱۰/۶۹-۱۳/۹۸	۱۲/۸±۰/۰۳۷	۱۱/۲-۱۴/۴	۰/۶۹۹	۱۲/۵±۰/۰۵۷	۱۱/۴-۱۳/۷
نوتروفیل (درصد)	۴۰/۶±۰/۰۶۵	۳۹/۳-۴۱/۹	۳۹/۰±۰/۰۸۴	۳۷/۳-۴۰/۷	۰/۶۰۹	۴۰/۰±۰/۰۵۲	۳۸/۹-۴۱/۰
لنفوسیت (%)	۵۶/۱±۰/۰۸۱	۵۴/۴-۵۷/۷	۵۶/۴±۰/۰۸۵	۵۴/۷-۵۸/۲	۰/۴۴۵	۵۶/۲±۰/۰۵۹	۵۵/۰-۵۷/۴
مونوسیت (%)	۲/۴±۰/۰۳۰	۱/۸-۳/۰	۳/۴±۰/۰۲۸	۲/۸-۴/۰	۰/۰۵۴	۲/۸±۰/۰۲۲	۲/۴-۳/۳
اِئوزینوفیل (%)	۱/۰±۰/۰۲۰	۰/۶-۱/۴	۱/۲±۰/۰۲۱	۰/۷-۱/۶	۰/۱۶۶	۱/۱±۰/۰۱۵	۰/۷۷-۱/۴
MCV (fl)	۲۵۷/۰±۳۵/۶	۲۴۵/۰-۲۶۹/۱	۲۶۶/۹±۸/۳۴	۲۴۹/۶-۲۸۴/۱	۰/۷۷۹	۲۶۱/۰±۴/۸۷	۲۵۱/۲-۲۷۰/۷
MCH (Pg)	۴۶/۰±۱/۲	۴۳/۶-۴۸/۴	۴۵/۲±۱/۴	۴۲/۴-۴۸/۱	۰/۵۹۸	۴۵/۷±۰/۰۸۸	۴۳/۹-۴۷/۵
MCHC (%)	۱۸/۱±۰/۰۳۴	۱۷/۴-۱۸-۷	۱۶/۹±۰/۰۴۱	۱۶/۱-۱۷/۸	۰/۸۰۶	۱۷/۶±۰/۰۲۷	۱۷/۱-۱۸/۱

هریک (Nath-Herrick) صورت می گرفت. برای شمارش گلبول های قرمز از شیوه متداول برای شمارش گلبول های قرمز پستانداران و پرندگان استفاده می شد و برای شمارش گلبول های سفید از روش مورد استفاده برای شمارش گلبول های سفید پرندگان استفاده گردید (۳۴).

هموگلوبین (Hb) به روش سیان مت هموگلوبین صورت گرفت و قبل از قرائت جذب نوری مخلوط معرف و خون اقدام به سانتریفوژ آن می گردید و جذب نوری قسمت فوقانی محلول قرائت و برای محاسبه منظور می گردید.

هماتوکریت (PCV) به روش میکروهماتوکریت و اندیس های گلبولی (MCHC, MCH, MCV) با استفاده از میزان PCV, Hb, و RBC مورد محاسبه قرار می گرفت. شمارش تفریقی گلبول های سفید پس از تهیه گسترش خون و رنگ آمیزی با گیمسا با شمارش یکصد گلبول سفید و تعیین درصد هر یک از گلبول های سفید تعیین گردید.

۵- آنالیز آماری: آنالیز آماری با استفاده از برنامه نرم افزاری (SPSS Version) صورت گرفت و میانگین، خطای استاندارد میانگین و حدود اطمینان (۹۵ درصد) پارامترها در دو جنس نر و ماده و در کل (بدون در نظر گرفتن جنس) تعیین گردید. برای مقایسه پارامترها در دو جنس نر و ماده از آزمون دانشجویی (t-student) استفاده شد و ضرایب همبستگی

گرفت و درجه حرارت، pH و اکسیژن محلول در آب در زمان نمونه گیری به ترتیب ۱۹/۶ درجه سانتیگراد، ۷/۰۷ و ۹/۱ میلی گرم در لیتر بود.

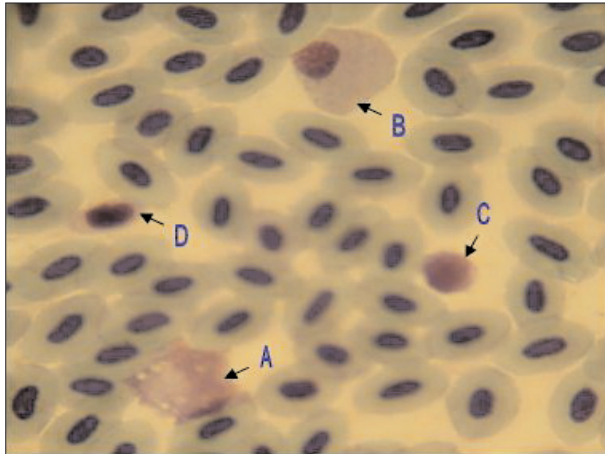
۲- خون گیری: با وارد نمودن ضربه به پشت سر ماهی و بیهوش نمودن آن اقدام به اخذ ۲ سی سی خون می گردید. خون گیری به وسیله سرنگ ۵ سی سی و سرسوزن ۲۱ و از طریق ورید ساقه دم (Caudal vein) صورت می گرفت و ماده ضد انعقاد مورد استفاده هپارین بود.

۳- بیومتری: پس از پایان خون گیری و مرگ ماهیان مورد آزمایش، وزن، طول کل بدن ماهی و ارتفاع بدن (عرض) با استفاده از خط کش و ترازو اندازه گیری و ثبت می گردید. تعیین جنسیت ماهی نیز پس از کالبدگشایی و مشاهده ماکروسکوپی و در صورت لزوم با مشاهده میکروسکوپی دستگاه تناسلی صورت می گرفت.

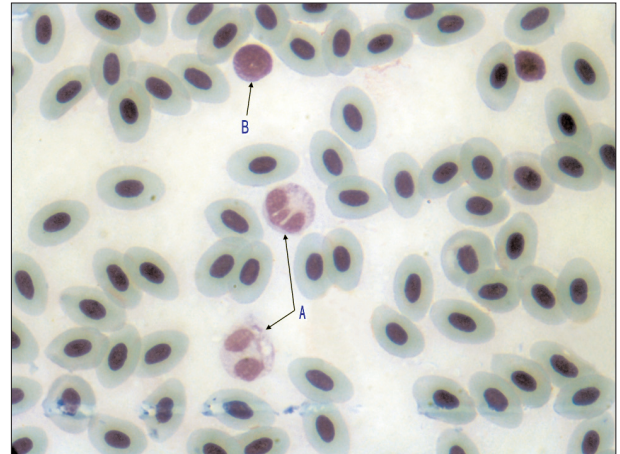
۴- اندازه گیری پارامترهای خون شناسی: بلافاصله پس از خونگیری سنجش پارامترهای خون شناسی به روش های معمول و متداول آزمایشگاهی به شرح زیر صورت می گرفت:

شمارش کلی گلبول های قرمز (Total Red Blood Cells) و گلبول های سفید (Total White Blood Cells): شمارش کلی گلبول های قرمز و سفید به روش هموسیتومتر (method Hemocytometer) با استفاده از لام نئوبار و محلول رقیق کننده نات-

تصویر ۲- گسترش خون محیطی ماهی شیربت (*Barbus grypus*) پرورشی با رنگ آمیزی رایت - بزرگنمایی (X100). A: مونوسیت B: انوزینوفیل C: لنفوسیت D: ترومبوسیت.

تصویر ۱- گسترش خون محیطی ماهی شیربت (*Barbus grypus*) پرورشی با رنگ آمیزی رایت - بزرگنمایی (X100). A: نوتروفیل B: لنفوسیت.

بین پارامترها با استفاده از آزمون فیشر تعیین گردید (۲۳).

نتایج

نتایج حاصل از مطالعه پارامترهای خون شناسی ماهی شیربت بر اساس جنس و بدون در نظر گرفتن جنس (کل) شامل میانگین، خطای استاندارد میانگین و حدود اطمینان بین پارامترها در جدول ۱ و مورفولوژی سلول های خونی در تصاویر میکروسکوپی ۱ و ۲ آمده است. جدول یک نشان می دهد که هیچ گونه اختلاف معنی داری بین پارامترهای خون شناسی اندازه گیری شده در دو جنس نر و ماده وجود ندارد ($p < 0.05$).

نتایج آنالیز آماری نشان داد که وزن بدن با هموگلوبین، MCV و MCH همچنین طول بدن ماهی با میزان هموگلوبین و MCH، همین طور هموگلوبین با MCH و MCHC و PCV با MCV همبستگی مثبت و معنی دار دارد اما PCV با MCHC و MCV با RBC همبستگی منفی و معنی دار دارد. MCV با MCH و MCHC به ترتیب همبستگی معنی دار مثبت و منفی دارد و MCH با MCHC همبستگی مثبت و معنی دار دارد.

بحث

بر اساس مطالعات صورت گرفته در گونه های مختلف ماهی انواع سلول های خون محیطی ماهی را اریتروسیت ها، ترومبوسیت ها، لنفوسیت ها، مونوسیت ها، نوتروفیل ها، هتروفیل ها، انوزینوفیل ها، بازوفیل ها و سلول های نابالغ تشکیل می دهند و فعالیت مشابه با فعالیت سلول های پستانداران برای آنها ذکر شده است (۸).

گلبول های قرمز ماهی بر خلاف پستانداران هسته دار بوده و با پیشرفت روند تکاملی سلول اندازه سلولی (MCV)، غلظت هموگلوبین گلبول (MCH) و غلظت هموگلوبین توده گلبولی (MCHC) افزایش می یابد (۸).

بر اساس مطالعات صورت گرفته در برخی از گونه های ماهی دامنه تغییرات انواع گلبول های سفید نیز در خون محیطی بسیار متفاوت می باشد (۸).

نکته حائز اهمیت در مطالعه پارامترهای خون شناسی ماهی این است که پارامترهای خون شناسی به طور معنی داری تحت تأثیر مجموعه ای از فاکتورهای محیطی و بیولوژیک قرار دارند لذا ضرورت دارد در تفسیر نتایج حاصل از مطالعه پارامترهای خونی از اثر فاکتورهای مذکور بر پارامترهای خون شناسی آگاهی داشت (۲۰).

سن، جنس، تولید مثل یا تخم ریزی، طول و وزن بدن ماهی از جمله فاکتورهای بیولوژیک موثر بر پارامترهای خون شناسی ذکر گردیده است. AL-Hassan و همکاران در سال ۱۹۹۳ اثر جنس، تخم ریزی، وزن و طول بدن را بر میزان هموگلوبین و هماتوکریت در ماهی شانک مورد مطالعه و گزارش نموده اند که میزان Hb، PCV در جنس نر بالاتر از جنس ماده می باشد و با افزایش وزن و طول بدن ماهی میزان Hb، PCV و RBC افزایش می یابد و در زمان تولید مثل یا تخم ریزی میزان Hb و PCV در مقایسه با قبل و بعد از تخم ریزی کاهش پیدا می کند (۱).

Jawad و همکاران در سال ۲۰۰۴ میزان هماتوکریت را در زمان تولید مثل و تخم ریزی کمتر از دوره قبل و بعد از تخم ریزی و میزان آن را در جنس نر بالاتر از جنس ماده در ماهی صبور (*Tenuolosa ilisha*) گزارش

خون شناسی در هر سه گونه در ماه‌های گرم با ماه‌های سرد متفاوت می‌باشد و شمارش کلی گلبول‌های سفید، درصد نوتروفیل‌ها و مونوسیت‌ها در جنس ماده بخصوص در فصل تولید مثل بالاتر از جنس نر و تعداد گلبول‌های قرمز، Hb و PCV را در جنس نر در یک دوره یک‌ساله بالاتر از جنس ماده گزارش کرده‌اند. محققین مذکور میزان پارامترهای خونی را در گونه *Alburnoides bipunctatus* بالاتر از دو گونه *Chalcalburnus mossulensis* و *Cyprino macrostomus* گزارش و تفاوت معنی‌داری بین دو گونه اخیر الذکر مشاهده نموده‌اند (۲۴).

میزان تحرک و فعالیت ماهی از جمله فاکتورهای مورد بررسی بر روی پارامترهای خونی بوده است که توسط برخی از محققین از جمله Wilhelm و همکاران در سال ۱۹۹۲ مورد مطالعه و گزارش نموده‌اند که مقادیر پارامترهای خون شناسی در گونه‌های فعال و پرتحرک بطور معنی‌داری بالاتر از گونه‌های کم‌تحرک و با فعالیت کم می‌باشد (۳۶).

Hrubec و همکاران در سال ۱۹۹۷ شمارش کلی گلبول‌های سفید، لنفوسیت‌ها و مونوسیت‌های ماهیان پرورش یافته در ۱۰ درجه سانتیگراد را پایین‌تر از تعداد گلبول‌های فوق در شرایط طبیعی گزارش نموده‌اند (۱۰). Kakuta و همکاران در سال ۱۹۹۲ کاهش اکسیژن آب را موجب بالا رفتن میزان RBC، Hb و Hrubec و همکاران در سال ۱۹۹۶ تفاوت سیستم‌های پرورش را موجب تفاوت در پارامترهای خون شناسی ذکر نموده است (۱۴، ۱۷). براساس نتایج بدست آمده توسط Hrubec و همکاران در سال ۱۹۹۶ شمارش کلی گلبول‌های سفید، لنفوسیت‌ها، نوتروفیل‌ها و مونوسیت‌ها در سیستم پرورش مدار بسته (system Recirculating) بیشتر از سیستم تانک بود (۱۳).

مطالعات صورت گرفته نشان می‌دهد که اندیس‌های فیزیولوژیک خون ماهی در گونه‌های مختلف متفاوت و از دامنه نسبتاً وسیعی برخوردار می‌باشد (۸). تعداد گلبول‌های قرمز از جمله این اندیس‌ها به شمار می‌رود که در مقایسه با پستانداران کمتر و از 500×10^6 تا 5×10^6 سلول در میکرولیتر در گونه‌های مختلف متفاوت می‌باشد (۸).

Stolen و همکاران در سال ۱۹۹۴ تعداد گلبول‌های قرمز، هموگلوبین، هماتوکریت و اندیس‌های گلبولی را در مارماهی دهان‌گرد، کپور معمولی، سگ ماهی، سوف زرد و قزل‌آلای رنگین‌کمان مورد مطالعه و کمترین تعداد گلبول‌های قرمز را 33×10^6 در مارماهی دهان‌گرد و بیشترین تعداد گلبول‌های قرمز را $3/17 \times 10^6$ در سوف زرد و کمترین مقادیر هموگلوبین را $4/5$ گرم درصد در سگ ماهی و بیشترین آن را $10/5$ گرم در دسی لیتر در سوف زرد و کمترین و بیشترین PCV را به ترتیب $23/3$ و $35/3$ درصد در سگ ماهی و سوف زرد گزارش نموده‌اند. محققین مذکور MCH، MCV

نموده‌اند. محققین مذکور گزارش کرده‌اند که با افزایش طول بدن تا ۴۰۰ میلی‌متر میزان هماتوکریت افزایش و در ماهیان با طول بیش از ۴۰۰ میلی‌متر میزان هماتوکریت روبه کاهش می‌گذارد (۱۴).

Parma DE Croux در سال ۱۹۹۴ عدم وجود ارتباط معنی‌دار بین پارامترهای خونی با جنس و مراحل بلوغ و وجود ارتباط معنی‌دار بین وزن بدن با تعداد گلبول‌های قرمز را در مطالعه خود بر روی ماهی گونه *Prochilodus lineatus* گزارش نموده است (۲۵).

Hrubec و همکاران در سال ۲۰۰۱ سن را از عوامل موثر بر مقادیر PCV و RBC ذکر و گزارش نموده‌اند که با افزایش سن میزان Hb و PCV افزایش می‌یابد (۱۲). Nasim و Siddiqui در سال ۱۹۷۹ میزان هموگلوبین و تعداد گلبول‌های قرمز را در جنس نر گونه *Cirrhina mrigala* بالاتر از جنس ماده و Barnhart در سال ۱۹۶۹ سن و جنس را از عوامل موثر بر پارامترهای خون شناسی در ماهی قزل‌آلای رنگین‌کمان (*mykiss Oncorhynchus*) گزارش کرده‌اند (۲۰، ۲۹۰).

نتایج مطالعات صورت گرفته بر روی گونه‌های مختلف ماهی نشان می‌دهد که فصل و درجه حرارت، گونه، میزان تحرک ماهی، میزان اکسیژن و PH آب نیز از جمله عوامل مؤثر بر برخی پارامترهای خون در ماهی می‌باشد (۹).

Sumerfelt در سال ۱۹۶۷، Larsson و همکاران در سال ۱۹۷۶ و Rambhaskar و Srinivasa Rao در سال ۱۹۸۷ تفاوت‌های گونه‌ای و درون گونه‌ای را بر میزان برخی پارامترهای خونی از جمله هموگلوبین گزارش نموده‌اند (۱۹، ۲۶، ۳۱). Murachi در سال ۱۹۵۹ میزان Hb را در فصل زمستان کمتر از فصل بهار گزارش کرده است (۲۲). Cameron در سال ۱۹۷۰ افزایش میزان Hb را در پاسخ به افزایش درجه حرارت در سنجاق ماهی (*Lagodon rhomboids*) گزارش نموده است (۴). Collazos و همکاران در سال ۱۹۹۸ تفاوت معنی‌دار هماتوکریت و تعداد گلبول‌های قرمز را در فصل بهار و تابستان در جنس نر لای ماهی (*Tinca tinca*) در مقایسه با فصل پاییز و زمستان گزارش نموده‌اند (۵). Van vuren و Hatingh در سال ۱۹۷۸ اثر فصل را بر پارامترهای خون شناسی در چهار گونه ماهی *Labeo umbratus*، *Cyprinus carpio*، *Barbus holubi* و *Labeo capensis* مورد مطالعه و تفاوت مقادیر پارامترهای خون شناسی را در فصول مختلف در هر چهار گونه و عدم وجود اختلاف معنی‌دار پارامترهای خون شناسی را در دو جنس نر و ماده و همین‌طور عدم وجود ارتباط بین طول و وزن را با پارامترهای خون شناسی گزارش کرده‌اند (۳۵). Orum و همکاران در سال ۲۰۰۳ اثر فصل، گونه و جنس را در سه گونه از کپور ماهی شکلان مورد مطالعه و گزارش نموده‌اند که میزان پارامترهای

چند این مقایسه با توجه به تأثیر شرایط محیطی و بیولوژیکی بر پارامترهای خون شناسی چندان صحیح به نظر نمی‌رسد اما تأکیدی بر این واقعیت است که پارامترهای خونی در گونه‌های مختلف ماهی متفاوت و از دامنه نسبتاً وسیعی برخوردار می‌باشد. جستجوی فراوان برای بدست آوردن نتایج مطالعات احتمالی صورت گرفته بر روی پارامترهای خون شناسی ماهی شیریت (*B. grypus*) بی‌نتیجه بود و دسترسی به تنها گزارش انتشار یافته توسط Jiad و همکاران در سال ۱۹۸۴ در رابطه با پارامترهای خون شناسی ماهی شیریت در کشور عراق نیز میسر نگردید (۱۴). اما مقایسه نتایج بدست آمده با مقادیر گزارش شده توسط Yilayaz در سال ۲۰۰۲ در گونه *Barbus rajanarum* نشان می‌دهد که تعداد گلبول‌های قرمز، میزان هماتوکریت و درصد نوتروفیل‌ها در ماهی شیریت بالاتر و مقادیر سایر پارامترها در ماهی شیریت پایین‌تر از *Brajanarum* می‌باشد (۳۷). مقایسه پارامترهای خون شناسی ماهی شیریت با آنچه که خواجه و همکاران در سال ۱۳۸۷ در رابطه با گونه بنی (*Barbus sharpeyi*) گزارش نموده‌اند تفاوت‌ها و شباهت‌هایی را نشان می‌دهد. مقایسه پارامترهای مورد مطالعه در این دو گونه (بنی و شیریت) نشان می‌دهد که میانگین میزان *MCHC*، *MCH*، *RBC*، *PCV*، *Hb* و درصد نوتروفیل‌ها در ماهی شیریت پایین‌تر از ماهی بنی و متوسط تعداد کل گلبول‌های سفید و درصد لنفوسیت‌ها بیشتر از ماهی بنی می‌باشد. اما میانگین *MCV* در هر دو گونه یکسان و مشابه می‌باشد (۱۶). شاید بتوان بخشی از این تفاوت‌ها را به اثر عوامل و شرایط محیطی نسبت داد چرا که گزارشی مبنی بر اثر عوامل محیطی نظیر استرس‌های گرمایی بر مقادیر برخی پارامترهای خونی نظیر افزایش معنی‌دار *PCV* و *MCV* و کاهش معنی‌دار *MCHC* در گونه *Barbus peloponnesis* در دست می‌باشد. مقایسه مقادیر پارامترهای مورد مطالعه با مقادیر پارامترهای خون شناسی گونه کپور علف‌خوار انتشار یافته توسط Khajeh و همکاران در سال ۱۳۸۷ نشان می‌دهد مقادیر *PCV* و *WBC* در این دو گونه دارای قرابت و هم‌خوانی می‌باشند اما میانگین مقادیر *RBC*، هموگلوبین و درصد نوتروفیل‌ها از مقادیر پارامترهای مشابه در کپور علف‌خوار پایین‌تر و میانگین مقادیر *MCH*، *MCV* و درصد لنفوسیت‌ها بالاتر از کپور علف‌خوار می‌باشد (۱۶).

نتایج بدست آمده از مطالعه مورفولوژی سلول‌های خون محیطی ماهی شیریت نشان می‌دهد که سلول‌های سفید خون ماهی شیریت همانند ماهی بنی (۱۶) از نوتروفیل‌های حاوی گرانول‌های مشخص در سیتوپلاسم و هسته سگمانته (Segmented nucleus) که اغلب سه

و *MCHC* را در مار ماهی دهان گرد به ترتیب ۷۱۲ فمتولیترا، ۱۷/۶ پیکوگرم و ۲۴/۷ درصد و در کپور معمولی به ترتیب ۳۷۳ فمتولیترا، ۱۲۵ پیکوگرم و ۳۳/۵ درصد و در سگ ماهی به ترتیب ۵۰۶ فمتولیترا، ۱۰۰ پیکوگرم و ۱۹/۷ درصد گزارش کرده‌اند (۳۰).

Hrubec و همکاران در سال ۲۰۰۰ مقادیر *PCV*، *Hb*، *RBC*، *MCV*، *MCH* و *MCHC* را در تیلایپای پرورشی (*Oreochromis hybrid*) به ترتیب ۲۳ درصد، ۸/۲ گرم در دسی لیتر $10^6 \times 2/31$ در میکرولیتر، ۱۳۵/۷ فمتولیترا، ۳۴/۹ پیکوگرم و ۲۵/۷ درصد (۱۲) و Knowles و همکاران در سال ۲۰۰۶ محدوده طبیعی هماتوکریت، هموگلوبین، گلبول‌های قرمز، *MCHC*، *MCH*، *MCV* را در گونه *Acipenser brevirostrum* به ترتیب ۴۶-۲۶ درصد، ۸/۷-۵/۷ گرم در دسی لیتر، $10^6 \times 1/09$ - $0/65$ سلول در میکرولیتر، ۵۲۰-۳۰۷ فمتولیترا، $10^6 \times 1/07$ - $0/65$ پیکوگرم و ۳۰-۱۵ گرم در دسی لیتر ذکر کرده‌اند (۱۹) و در یک بررسی مروری دامنه تغییرات *PCV*، *Hb*، *MCHC*، *MCV* و *RBC* را در گونه‌های مختلف به ترتیب ۵۵-۱۷ درصد، ۱۵-۱/۵ گرم در دسی لیتر، ۵۵۳-۸۱ فمتولیترا، ۱۰۶-۱۴ پیکوگرم، ۲۹-۱۱ گرم در دسی لیتر و $10^6 \times 4/77$ - $0/77$ سلول در میکرولیتر گزارش شده است (۸).

تعداد گلبول‌های سفید خون ماهی بر خلاف تعداد گلبول‌های قرمز، در مقایسه با انسان و سایر مهره‌داران بیشتر می‌باشد (۴)، تعداد گلبول‌های سفید در برخی از گونه‌های ماهیان استخوانی به بیش از 10^{10} سلول در میکرولیتر نیز می‌رسد و حتی در یک گونه نیز بسته به سن، فصل و بلوغ جنسی متغیر می‌باشد (Punchkov, 1964). Mulcahy در سال ۱۹۷۰ تعداد گلبول‌های سفید اردک ماهی را در مقایسه با دیگر گونه‌های ماهی بیشتر و دامنه تغییرات آن را از $10^3 \times 79$ تا $10^3 \times 137$ سلول در میکرولیتر (۲۱) و Feldman و همکاران در سال ۲۰۰۰ شمارش کلی گلبول‌های سفید را در گونه‌های مختلف ماهی متفاوت گزارش نموده‌اند و دامنه تغییرات آن بر حسب گونه از $10^3 \times 10$ تا $10^3 \times 282$ سلول در میکرولیتر ذکر کرده‌اند (۸).

در مطالعه حاضر بدون توجه به جنس میانگین شمارش کلی گلبول‌های سفید (WBC) برابر $10^3 \pm 0/57$ (۱۲/۵) سلول در میکرولیتر (ml)، گلبول‌های قرمز (RBC) برابر $10^6 \pm 0/35$ (۱/۴۱) سلول در میکرولیتر (ml)، هموگلوبین (Hb) برابر $0/1 \pm 0/5$ (۶/۵) گرم در دسی لیتر (g/dl)، هماتوکریت (PCV) برابر $0/7 \pm 0/36$ (۳۶/۹) درصد (%)، *MCV* برابر $0/4 \pm 0/261$ (۲۶۱) فمتولیترا (fl)، *MCH* برابر $0/9 \pm 0/45$ (۴۵/۷) پیکوگرم (Pg) و *MCHC* برابر $0/3 \pm 0/17$ (۱۷/۶) گرم در دسی لیتر و تفاوت‌ها و شباهت‌هایی بین مقادیر هر یک از پارامترها با پارامترهای مشابه در برخی گونه‌ها دیده می‌شود. هر

References

- Al- Hassan, L. A. J., Ahmed, H. K., Majeed, S. A. (1993) Some haematological parameters in relation to the biology of the fish *Acanthopagrus latus*. J. Environ. Sci. Health Part A Environ.Sci. Eng. 28: 599-1611.
- Barnhart, R. A. (1969) Effects of certain variables on haematological characteristics of rainbow trout. *Salmo gairdneri* (Richardson). Trans. Am.Fish. Soc.98: 411-418.
- Blaxhall, P. C. (1972) The haematological assessment of the health of freshwater fish. A review of selected literature. J. Fish. Biol. 4: 593-604.
- Cameron, J. N. (1970) The influence of environmental variables on the haematology of pinfish and striped mullet. Comp. Biochem. Physiol. 32: 175-192.
- Collazos, M. E., Ortega, E., Barriga, C., Rodriguez, A. B. (1998) Seasonal variation in haematological parameters in male and female *Tinca tinca*. Mol. Cell. Biochem. 183 : 5-8.
- Das, B. K., Mukherjee, S. C. (2003) Toxicity of cypermethrin in *Labeo rohita finerlings*: biochemical, enzymatic and hematological consequences. Comp. Biochem. Physiol. C Toxicol. Pharmacol. 1: 109-121.
- Eisler, R. (1965) Erythrocyte counts and hemoglobin content in nine species of marine teleosts. Chesapeake Sci. 6: 119-120.
- Feldman, B. F., Zinkl, J. G., Jain, N. C. (2000) Schalm's Veterinary Hematology. (5th ed.) Lippincott Williams & Wilkins. Philadelphia, USA. p. 1120-1124.
- Houston, A. H., De Wilde, M. A. (1969) Haematology and blood volume of thermally acclimated brook trout, *Salvelinus fontinalis* (Mitchill). Comp. Biochem. Physiol. 28: 877-885.
- Hrubec, T. C., Cardinale, J. L., Smith, S. A. (2000) Hematology and Plasma chemistry reference intervals for cultured tilapia (*Oreochromis hybrid*). Vet. Clin. Pathol. 29: 7-12.
- Hrubec, T. C., Robertson, J. L., Smith, S. A. (1997) Effects of temperature on hematologic and serum biochemical profiles of hybrid striped bass (*Morone*

قطعه‌ای می‌باشند تشکیل گردیده است و بعد از لنفوسیت‌ها بیشترین درصد سلول‌های سفید خون را به خود اختصاص می‌دهند (تصویر ۱). لنفوسیت‌ها بیشترین درصد سلول‌های سفید خون را در خون محیطی ماهی شیربت به خود اختصاص می‌دهند و معمولاً از دو دسته لنفوسیت‌های متوسط و کوچک تشکیل گردیده‌اند (تصویر ۱، ۲). سلول‌های ائوزینوفیل در گونه شیربت همانند گونه‌ی بنی از نظر اندازه کمی بزرگتر از نوتروفیل‌ها می‌باشند. حاوی گرانول‌های قرمز رنگ در سیتوپلاسم و هسته‌های گرد تا بیضی شکل که در یک طرف سلول قرار دارد می‌باشند. (تصویر ۲).

مونوسیت‌های خون محیطی ماهی شیربت اغلب دارای هسته‌ای با اشکال مختلف و سیتوپلاسم حاوی واکوئول می‌باشند (تصویر ۲). در مطالعه مورفولوژی سلول‌های خون محیطی هر چند سلول‌هایی که به نظر می‌رسید بازوفیل باشند مشاهده گردید اما صحت تشخیص آنها مورد تردید بود.

جمع بندی این‌که با توجه به تفاوت‌های مشاهده شده در بین گونه‌های مختلف باربوس ماهیان از نظر پارامترهای خون شناسی ضرورت مطالعه بیشتر بر روی پارامترهای فیزیولوژیک گونه‌های بومی در شرایط و حالات مختلف برای دستیابی به دلایل این تفاوت‌ها و شباهت‌ها و همین‌طور مقایسه آنها با سایر گونه‌ها لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

- chrysops x morone saxatilis*). Am. J. Vet. Res. 58: 126-30.
12. Hrubec, T. C., Smith, S. A., Robertson, J. L. (2001) Age-related changes in hematology and plasma chemistry values of hybrid striped bass (*Morone chrysops x morone saxatilis*). Vet. Clin. Pathol. 30: 8-15.
  13. Hrubec, T. C., Smith, S. A., Robertson, J. L., Feldman, B., Veit, H. P., Libey, G. (1996) Comparison of haematologic reference intervals between culture system and type of hybrid striped bass. Am. J. Vet. Res. 57: 618-23.
  14. ad, J. H., Hameed, A-HM., Al- Faisal, A-HM. (1984) Study of age, growth and blood contents of *Barbus grypus* Heckel in Al- Hindi. J. Biol. Sci. Res. 15: 29-48.
  15. akuta, I., Namba, K., Uematsu, K., Murachi, S. (1992) Effects of hypoxia on renal function in carp, *Cyprinus carpio*. Comp. Biochem. Physiol. 101: 769- 74.
  16. Khadjeh, G. H., Pyghan, R., Mesbah, M. (2008) A Comparative study on haematological parameters of culturing benni (*Barbus sharpeyi*) and grass carp (*Ctenopharyngodon idella*). Indian. Vet. J. 4: 24-36.
  17. awe, W. L., Barrett, L. (1963) Hemoglobin content of the blood of six species of scombroid fishes. Nature 198: 96.
  18. wles, S., Hrubec, T., Smith, S., Bakal, R. (2006) Hematology and plasma chemistry reference intervals for cultured shortnose sturgeon, *Acipenser brevirostrum*. Vet. Clin. Pathol. 35: 434-440.
  19. Larsson, A., Maj- Lis Johansson- Sjobeck, Ragnar Fange (1976) Comparative study of some haematological and biochemical blood parameters in fishes from the Skagerrak. J. Fish Biol. 9: 425-440.
  20. Luskova, V. (1998) Factors affecting haematological indices in free-living fish populations. Acta Vet. 67: 249-255.
  21. Mulcahy, M. F., (1970) Blood values in the pike, *Esox lucius* (L) J. Fish. Biol. 2: 203-209.
  22. Murachi, S. (1959) Hemoglobin content, erythrocyte sedimentation rate and haematocrit of the blood in the young of the carp. *Cyprinus carpio* (L). J. Fac. Fish Anim. Husb. Hiroshima Univ. 2: 241-247.
  23. Neter, J., Kutner, M. H., Nachtshein, C. J., Wasserman, W. (1996) Applied Linear Statistical Modern, (4th ed.) Irwin. USA. p. 75-132.
  24. Orun, I., Dorucu, M., Yazlak, H. (2003) Haematological parameters of three cyprinid fish species from Karakaya Darn Lake, Turkey. Online J. Biol. Sci. 3: 320-328.
  25. Parma DE Croux, M. J. (1994) Some haematological parameters in *Prochilous lineatus* (*Pisces curimatidae*). Rev. Hydrobiol. Trop. 27:113-119.
  26. Rambhaskar, B., Srinivasa Rao, K. (1978) Comparative haematology of ten species of marine fish from Visakhapatasis coast. J. Fish. Biol. 30: 9-66.
  27. Satyanarayan, S., Bejankiwar, R. S., Chaudhari, P. R., Kotangale, J. P., Satyanarayan, A. (2004) Impact of some chlorinated pesticides on the haematology of the fish *Cyprinus carpio* and *Funtius ticto*. J. Environ. Sci. (China). 16: 631-4.
  28. Siddiqui, A. Q., Nasim, S. M. (1979) Seasonal changes in the blood parameters of two major carps, *Labeo rohita* (Ham) and *Cirrhina mrigala* (Ham). Folia Haematol. Int. Mag. Klin. Blutforsch. 106: 435-43.
  29. Siddiqui, A. Q., Nasim, S. M. (1979) The hematology of mrigal, *Cirrhina mrigala* (*Teleostei: cyprinidae*). Anatomischer Anzeiger. 146: 262-9.
  30. Stolen, J. S., Fletcher, T. C., Rowley, A. F., Zelikoff, J. T., Kaattari, S. L., Smith, S. A. (1994) Techniques in Fish Immunology-3. SOS Publication, Fairhauen. USA.
  31. Summerfelt, R. C. (1967) Measurement of some haematological characteristics of the goldfish. The prog. Fish Cult. 29: 13-20.
  32. Svetina, A., Matasin, Z., Tofant, A., Vucemilo, M., Fkjan, N. (2002) Haematology and some blood chemical parameters of young carp till the age of three years. Acta Vet. Hung. 50: 459-67.
  33. Tavares- Dias, M., Moraes, F. R., Martins, M. L., Santana, A. E. (2002) Haematological changes in *Oreochromis niloticus* (*Osteichthyes: cichlidae*) with

- gill Ichthyophthiriasis and saprolegniosis. Boletim do Instituto da Pesca, Sao Paulo. Brazil. 28: 1-9.
34. Thrall, M.A. (2004) Veterinary Hematology and Clinical Chemistry. Lippincott Williams & Wilkins, Philadelphia. USA.
35. Van Vuren, J. H. J., Hattingh, J. (1978) A seasonal study of the haematology of wild freshwater fish. J. Fish Biol. 13: 05-313.
36. Wilhelm, F. D., Eble, G. J., Kassner, G., Caprario, F. X., Dafre, A. L., Ohira, M. (1992) Comparative hematology in marine fish. Comp. Biochem. Physiol. 102: 311-21.
37. Yilayaz, O., Bitmis, K. (2002) The investigation of blood parameters of *Barbus rajanorum mystaceus* (heckle, 1843) living in Keban Dam Lake. G. U. Gazi Egitim Fakultesi Dergisi Cilt. 22: 11-21.

EFFECT OF SEX ON THE HAEMATOLOGICAL PARAMETERS OF REARED SHIRBOAT FISH (*BARBUS GRYPUS*)

Khadjeh, G.H.^{*1}, Mesbah, M.¹, Nikmehr, S.², Sabzevarizadeh, M.³

¹Department of Clinical Sciences, Faculty of Veterinary Medicine, Shahid Chamran University, Ahvaz-Iran.

²Graduated from the Faculty of Veterinary Medicine, Shahid Chamran University, Ahvaz- Iran.

³Expert, Department of Clinical Sciences, Faculty of Veterinary Medicine, Shahid Chamran University, Ahvaz-Iran.

(Received 9 November 2009 , Accepted 17 February 2010)

Abstract:

For intensive rearing of fish with minimal losses, it is necessary to be aware of health status of fish. Blood variables are useful criteria for showing physiological disturbances in intensively farmed fishes and can provide important information for diagnosis and prognosis of diseases. The aim of the present study was to show hematological parameters in haematological evaluation is gradually becoming a routine practice for Shirbout fish when intensively bred. In this study, 60 clinically healthy *Barbus grypus*, were caught from culturing pools in Khuzestan province. Blood samples were taken from caudal vein and the levels of hematological parameters were determined. Comparison between sexes were done using student t-test and Pearson correlation coefficient with Fisher's test. In this study the overall mean of total red blood cells, total leukocyte count, hemoglobin, mean cell volume (MCV), mean cell hemoglobin (MCH), mean cell hemoglobin concentration (MCHC), hematocrit, lymphocyte, neutrophil, eosinophil, and monocyte were $(1.41 \pm 0.035) \times 10^6$, $(12.5 \pm 0.57) \times 10^3$ cell/l, 6.5 ± 0.1 g/dl, 261 ± 4.87 fl, 45.7 ± 0.88 pg, 17.6 ± 0.27 , 36.9 ± 0.7 , 56.2 ± 0.59 , 40 ± 0.52 , 1.1 ± 0.15 and 2.8 ± 0.22 %, respectively. In terms of these parameters, there was not significant difference between sexes ($p < 0.05$).

Key words: *Barbus grypus*, hematological parameters, Khuzestan, Iran.

*Corresponding author's email: m.mesbah@scu.ac.ir, Tel: 0611-3330073, Fax: 0611-3360807

